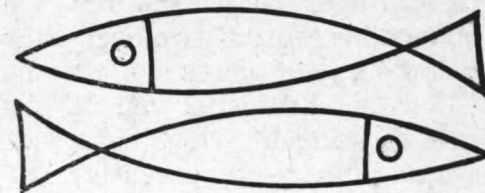

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven
uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer
adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

E. R. Postma / Eindhoven

Dit nu zijn de namen (Exodus 2) (5)

Vreemde afkomst

„Een man uit het huis van Levi huwde een 'dochter' van Levi; deze werd zwanger en baarde een zoon.”

Zo'n zin kun je voor kennisgeving aannemen, zou je denken. Maar een Israëliet, gewend aan mondelinge overlevering, hoort twee maal de naam Levi vallen. En dat kan hem te denken geven.

Kennelijk delen ook de nakomelingen van Levi in de *zegen* van Abram, in het wonder van de vermenigvuldiging. Maar juist Levi was, samen met Simeon, met een *vloek* van Jacob's sterfbed vandaan gekomen. Uitgerekend vanwege beider moorddadig en gewelddadig optreden: „vervloekt zij hun toorn... ik zal hen verdelen onder Jacob en verstrooien onder Israël” (Gen. 49 : 5-7, vgl. 34 : 25-29). Bij gelegenheid van Levi's optreden na de aanbidding van het gouden kalf werd die vloek pas verkeerd in een zegen (Ex. 32 : 26-29), zelfs al blijft het element van de „verstrooiing onder Israël” van kracht (Lev. 14 : 3; 21 : 1 v.v.).

De vloek van een stamvader blijkt geen automatisme, evenmin als een zegen trouwens. Die vloek doemt die man uit het huis van Levi en die dochter van Levi dan ook niet tot doem-denken. Zelfs niet in de precaire situatie waarin dit huwelijk werd gesloten en waarin het tot gezinsuitbreiding kwam. *Gezinsuitbreiding*, want Amram, gehuwd met zijn tante Jochébed, had al een dochter (2 : 4) Mirjam en een zoon (6 : 19; 7 : 7) Aäron.

Vreemd motief ?

Tegenover het mode-woord 'doemdenken' staat het modelwoord 'geloof': „door het *geloof* is Mozes na zijn geboorte drie maanden door zijn ouders verborgen gehouden, omdat zij zagen, dat hij een schoon kind was, en zij hebben het bevel des konings niet gevreesd” (Hebr. 11 : 23). Er was geloof, vertrouwen, *zekerheid* (11 : 1) nodig voor zo'n daad. Merkwaardig is in dit opzicht het opgegeven motief: „omdat zij zagen dat hij *een schoon kind was*”. Zo horen we het ook in Ex. 2: „toen zij zagen, dat hij schoon was, verborg zij hem drie maanden lang.” Later accentueert Stephanus dit zelfs door te zeggen: „te dien tijde werd Mozes geboren en hij was *schoon voor God* (een overtreffende trap: zeer schoon); drie maanden werd hij opgevoed in zijns vaders huis” (Hand. 7 : 20).

Men heeft met dit motief soms wel een beetje moeite gehad en het vertaald met „voor God aangenaam, welgevalig”. Dat klinkt natuurlijk wat vromer en het lijkt wat

meer diepzinnig. Maar moet dat nu echt? Wat spreekt nu meer vanzelf dan dat ouders hun kind bij zich willen houden, doodgewoon omdat ze zien en zeggen: wat een pracht van een jongen, wat een goed (hebr. tof), welgeschapen kind? Natuurlijk ouderliefde en trots is op zich zelf toch zeker al meer dan voldoende? Hun hart ging open: wat zou je anders verwachten? Gods plannen (waar ze nog niets van wisten) sluiten een pure menselijke reactie toch niet uit?

Te vondeling gelegd

Ondanks alle risico's (en ze riskeerden veel: het bevel des konings) konden ze het niet over hun hart verkrijgen hun pasgeboren zoon te vondeling te leggen. Want dat was het wel — hoe ontroerend men ons ook van Mozes in het biezen kistje verteld heeft. Er kwam een dag, dat ze hem niet langer verborgen *konden* houden. Geen wonder — zo'n knaap van drie maanden: die houd je niet meer stil! Dus deden ze in arren moede wat andere ouders blijkbaar ook gedaan hadden. Zo heeft Stephanus het ook begrepen. Sprekend over farao zegt hij geëmotioneerd: deze „handelde slecht met de vaderen en liet hen hun zuigelingen te vondeling leggen, opdat het volk zich niet voort zou planten.” Te vondeling leggen was blijkbaar de praktijk geworden. Waarna hij vervolgt: „te dien tijde werd Mozes geboren... en toen hij te vondeling was gelegd...” (Hand. 7 : 19-21).

Wat bleef die ouders anders over? Moesten ze soms zelf aangifte gaan doen van de geboorte van een zoon? Of moesten ze maar lijdelijk afwachten tot een Egyptenaar hun zoon kwam doden? Verspeelt wie gelooft het recht te doen wat hij kan? Zoals Abram aan de grens van Egypte (Gen. 12 : 10 v.v.) of bij de dreigende twist met Lot (13 : 7 v.v.) of bij voortdurende onvruchtbaarheid (16 : 1 v.v.)?

Voor mensen die zwart-wit denken inzake (nood)leugen en waarheid, moet dat eigen initiatief van „te vondeling leggen” toch eigenlijk ook onverkoopbaar zijn? De reken- en keurmeesters van het geloof zouden hier eigenlijk ook bezwaar moeten aantekenen: waarom bleven bijv. Mozes' ouders niet rustig in het geloof afwachten en toezien? Waren ze niet erg klein-gelovig? Is het geen tijd-geloof als je na drie maanden het heft in eigen handen neemt?

Kanttekeningen

Het bovenstaande lijkt misschien wat ver gezocht. Maar vergis u niet. In de oude Statenvertaling staat als kanttekening op Hebr. 11 : 23 (en zij hebben het bevel des konings niet gevreesd) de volgende ontboezeming: „namelijk niet zo (gevreesd) dat zij het kind naar het gebod des konings zouden hebben gedood, *hoewel daar enige zwakheid in hun geloof is gekomen* toen zij het evenwel daarna aan de rivier te vondeling hebben gelegd, doch met de hoop dat iemand het zou vinden en grootbrengen, gelijk geschied is. Een geloof dan — *al gaat het met zwakheid gepaard* — wordt hier ook voor een waarachtig geloof gerekend.”

De kanttekenaar geeft Mozes' ouders dus een zwak-voldoende op het punt van geloof, en dat in het hoofdstuk van de geloofsgetuigen! Nog eens: vergis u niet — de prachtige Statenvertaling had en heeft nog een enorme invloed op het kerkelijk, godsdienstig denken. Maar naast het vele goede wordt er zo hier en daar toch ook braaf gemoraliseerd. De keurmeesters van het geloof kunnen zo hier en daar wel wat van hun gading vinden. Rechtdraads tegen het hele betoog van Hebr. 11 concludeert de kanttekenaar: het te vondeling leggen van Mozes verraadde toch eigenlijk enige zwakheid des geloofs!

Ook die andere kwestie was niet uit de lucht gegrepen. De kwestie inzake: „toen zij zag dat hij schoon was...”. Bij Stephanus zelfs: „schoon voor God”. Op dat punt niets dan lof voor de Statenvertaling: „uitnemend schoon” met in de kanttekening een verwijzing naar Nineve, een stad „uitnemend groot”. Maar Grosheide (Korte Verkl. op Hand.) vertaalt: „schoon in de ogen Gods, schoon gemeeten naar Gods maatstaf.” Hij voegt er aan toe: „Onze Statenvertalers hebben dit door 'uitnemend schoon' te schrijven, wat weggewerkt. ... De zeer bijzondere schoonheid van Mozes heeft zijn ouders doen verstaan, dat de Heere met het knaapje wat bijzonders voor had. Op deze wijze begint de vervulling der belofte.” Mozes kán eenvoudig geen gewone jongen zijn geweest, naar veler idee. En waar die idee ontbreekt, is er nog wel en andere mogelijkheid: Josephus, een joods geschiedschrijver, vermeldt nog een afzonderlijke openbaring

van God aan Amram inzake Mozes' toekomstige grootheid! Maar de bijbel vindt het voldoende dat in Jochebed dezelfde gedachte opkomt als die God uitspreekt na het

eind van elke scheppingsdag. Zij zag dat haar kind „goed” was! Dat was genoeg... Daar hoeft geen speciaal kenmerk bij te komen: Mozes zoals hij was, was al mooi genoeg!

H. G. Geertsema / Eck en Wiel

„Wat mogen wij hopen?” met het oog op de tijd waarin wij leven (1)

★ De artikelen die onder deze titel zullen volgen zijn een verslag dat van de band is afgetypt van de gesproken lezing van H. G. Geertsema op een l'Abri-bijeenkomst op 25 okt. 1980 in Utrecht. Omdat deze lezing bij de vorige twee artikelen aansluit laat ik haar hier afdrukken. W. G. R.

Waar gaat het over? Het gaat eigenlijk om deze vraag: Wat betekent het, dat we leven in een tijd waarin aan de horizon een nucleaire vernietiging dreigt als een naderbij komend onweer.

Ik denk dat dat beeld van een onweer heel plastisch is, als je denkt aan de paddestoel als beeld voor een nucleaire oorlog.

Dat lijkt wat ver weg in ons dagelijks bestaan want we zien er haast niets van: het weer is prachtig en de zon schijnt. Je hebt je dagelijkse bezigheden, je moeilijkheden en ook de plezierige dingen maar niets lijkt er op te wijzen dat er een onweer komt wat zelfs erg zwaar zal kunnen zijn. Doch als je vandaag luistert naar wat er gezegd en geschreven wordt in dit verband, dan is het heel reëel. Ik heb hier een boek voor mij liggen. De auteur hiervan is bekend door verschillende boeken over diverse wetenschappelijke onderwerpen. Dit boek heet: „Kernwapens wat er gebeurt als ze worden gebruikt?”. Auteur N. Calder. Ik heb het boek nog niet helemaal gelezen, het is erg deprimerend in feite om het te lezen. Eigenlijk is de titel niet helemaal juist, de schrijver geeft in verschillende hoofdstukken aan op wat voor manieren een kernoorlog zou kunnen ontstaan, die in ieder geval een groot deel van de westelijke wereld, Europa en Amerika zou kunnen vernietigen. Deze hoofdstukken geven verschillende wegen aan waardoor het zou kunnen gebeuren. De schrijver heeft met nog al wat mensen gepraat die in feite met de voorbereiding daarvan bezig zijn, deskundigen, militairen, systeemdenkers die zich bezighouden met de vraag,

hoe kan een beslissing genomen worden als die heel snel nodig is. Ineens besef je dat het helemaal niet zo ver weg ligt...

Ik zelf ben er eigenlijk het meest direct mee geconfronteerd, met de realiteit van deze dreiging, door een briefwisseling die in dit voorjaar in het N.R.C.-Handelsblad is gepubliceerd, een briefwisseling tussen een aantal vooraanstaande Nederlanders onder de titel: „Het zal allemaal heel onverwachts gebeuren”. En het was opvallend dat eigenlijk iedereen die bij deze briefwisseling was betrokken, verwachtte dat het inderdaad in de nabije toekomst zal gaan gebeuren.

Dit was nog al aangrijpend en erg verbijsterend, zo verbijsterend dat de redactie van het N.R.C.-Handelsblad een einde aan die correspondentie gemaakt heeft. Men heeft het gestopt omdat het de mensen te zeer onstelde hoewel er niet sensationeel in die briefwisseling over gedaan werd. Het was een proeve van wat er aan de hand is op dit ogenblik: politiek economisch, de problemen zoals ze zich ontwikkelen. De meeste deskundigen die er zich mee bezig houden, met de vraagstukken van oorlog en vrede, hebben eigenlijk allemaal dezelfde verwachting. Niet alleen dat ze zeggen het gaat gebeuren, maar dat het eerder verbazender is dat het nog niet gebeurd is dan dat het niet zal gebeuren.

Ik denk dat deze situatie een vraag aan ons stelt. Met „ons” bedoel ik: „ons christenen”. Wat hebben wij te zeggen in zo'n situatie?

Als je die discussie volgde, dan is het eigenlijk zo in wat ik gelezen heb, dat het denken bij zo'n nucleaire vernietiging ophoudt. Dat is te begrijpen.

Maar ik denk dat je dat als christen niet kunt doen. Als je wilt spreken

in deze tijd en in onze situatie en met het oog op deze zaken dan zul je wel terdege moeten weten wat je doet.

En ik denk dat er dan ook op z'n minst een zelfde ernst en realisme en een zelfde bewogenheid bij ons aanwezig zal moeten zijn als bij degenen die niet-christen zijn en die voortdurend met die angst, die vrees op de achtergrond leven. Hiermee kom ik tot mijn tweede opmerking.

Ik denk dat wij Christenen, de kerk in het algemeen, dat woord nog moeten leren spreken. Ik heb niet de indruk uit wat ik gehoord heb dat dit woord al gesproken is met die kracht, met die ernst en met dat bijbelse karakter zoals we dat bij de profeten in het Oude Testament vinden.

Soms krijg ik de indruk dat het besef wat er aan de hand is en de betrokkenheid bij wat er gebeurt, bij niet-christenen, althans enkele, sterker is dan bij christenen. Dat het authentieke, het diep ernstige bij hen sterker aanwezig is dan bij de christenen. Alsof ze meer betrokken zijn bij wat er aan de hand is.

De vraag voor ons is dus hoe diep zit ons geloof, hoe diep is het in ons leven verworteld, hoe verweven is het er mee? Hoe diep is het luisteren naar de bijbel in ons dagelijks bestaan binnengedrongen, in ons denken, in ons aanvoelen van de dingen? Ik wil vanmiddag met u naar een paar bijbelgedeelten luisteren, niet dat ik daarmee dan het antwoord al geef, maar in de hoop dat het ons aan het denken en luisteren zet.

Het wordt vanmiddag dus eigenlijk geen lezing, ik zou over dit onderwerp ook geen lezing kunnen geven en ik denk ook dat het eerste wat we moeten doen is: midden in de situatie zoals die is, leren luisteren naar de bijbel zelf.

Nog een opmerking vooraf. Het gaat dus vanmiddag, althans in deze inleiding, niet over het voor of tegen van kernbewapening, daar zal ik vrijwel niets over zeggen. Het hangt er wel mee samen, maar ik denk dat het probleem breder is. Ik ben zelfs bang, dat de discussie onder christenen zich daar te veel op concentreert, of we tegen of voor kernbewapening moeten zijn. Dat is wel een belangrijke discussie, daar zal ik niets aan afdoen, maar ik denk dat wij als christenen, als kerk, aan onze eigenlijke roeping voorbijgaan wanneer we ons daarop vastbijten. Het politieke kanaal is wel belangrijk, maar het is niet het enige. Ik denk zelfs, dat we dit bredere kader nodig hebben om als christenen een verantwoorde houding ten opzichte van de kernbewapening te kunnen innemen.

In de Sjaloom-vredeskrant, de alternatieve vredeskrant tegenover de vredeskrant van het I.K.V., is het vooral het interview met Schuurman, dat naar dit bredere kader verwijst.

We willen nu eerst letten op de profeten en daaruit lezen. Het gaat om

IN DIT NUMMER

- 65 Ds E. R. Postma, Dit nu zijn de namen (Exodus 2) (5)
- 66 Dr H. G. Geertsema, „Wat mogen wij hopen?” met het oog op de tijd waarin wij leven (1)
- 68 D. W. L. Milo, Emigratie
- 70 H. Langerak, De verloren zoon
- 70 T. Hoekstra, Ex libris
- 71 P. C. van Wijk, Terloops...

de plaats van het oordeel. Ik lees het roepings-visioen in Jes. 6 en het roepings-visioen van Jeremia in Jeremia 1 waarna ik enkele opmerkingen zal maken.

Jesaja 6.

In het sterfjaar van koning Uzzia zag ik de Heer, gezeten op een hoge en verheven troon. De sleep van zijn mantel vulde heel de tempel. Serafs stonden boven Hem opgesteld, elk met zes vleugels: twee om het gelaat en twee om de voeten te bedekken, en twee om te vliegen. En ze riepen elkaar toe:

Heilig, heilig, heilig is Jahwe van de hemelse machten; de hele wereld is zijn heerlijkheid. De poort trilde op haar hengsels van het luide geroep en de tempel kwam vol rook!

Ik zei: Wee mij. Ik ben verloren! Ik ben een mens met onreine lippen,

ik woon onder een volk met onreine lippen

en ik heb met eigen ogen de koning,

Jahwe van de hemelse machten, gezien!

Maar één van de Serafs vloog op mij toe met een gloeiende kool, die hij met een tang van het altaar had genomen, hij raakte er mijn mond mee aan en sprak:

Zie, nu hiermee uw lippen zijn aangeraakt,

is uw zonde verdwenen, uw schuld vergeven.

Daarop hoorde ik de stem van de Heer:

Wie zal ik zenden,

wie zal gaan in onze naam?

Ik antwoordde: Hier ben ik, zend mij.

Toen zei hij: Ga dan en zeg tot dit volk:

Luister!, maar ge zult het toch niet begrijpen, kijk maar scherp toe, gij zult het niet vatten.

Maak de geest van dit volk ondoordringbaar, maak zijn oren doof, strijk zijn ogen dicht, opdat zijn ogen niet zien, zijn oren niet horen, zijn geest niet begrijpt, opdat het zich niet bekeert en geen genezing vindt.

Ik zei:

Hoelang moet dat, Heer?

Hij antwoordde:

Totdat de huizen verlaten worden,

de steden in puin vallen, en het bouwland een wildernis is geworden,

totdat Jahwe de mensen ver heeft weggevoerd,

en het land één woestenij is.

Geen tiende blijft er over alles gaat in vuur:

als een terebint of een eik geveld wordt,

blijft alleen een stronk over!

— Uit die stronk ontspruit een heilig volk...

(Willibrord Vertaling).

pastorale notities

Wees een zegen

Het „Friesch Dagblad” van 23 febr. had een verslag van een massale jongerendag, uitgaande van de E.O. Er stond een grote „kop” boven: „Blijf in je kerk en wees daar tot zegen”.

Wat het eerste gedeelte van de oproep betreft, die kon wel eens op gespannen voet staan met artikel 28 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis. Dit nu daargelaten. Want het gaat mij om dat tweede gedeelte: Wees een zegen.

God heeft dat tegen Abraham gezegd, maar dan ligt het wat anders, dan wanneer wij gaan zeggen, dat we in de kerk zullen blijven, omdat we daar misschien nog tot zegen

kunnen zijn. Ik hoor die bewering vaker. Maar ik vrees, dat een bepaald vorm van hoogmoed hier op de loer ligt.

Er was eens een dominee, die voor een „beroep” bedankt had of hij had een jubileum; daar wil ik af wezen. In ieder geval, er werd aandacht aan besteed. Namens kerkeraad en gemeente sprak een broeder er z'n blijdschap over uit dat „dominee in ons midden tot rijke zegen mag zijn”. Hij antwoordde daarop, die dominee. Omdat ik hem ken, mag ik U verzekeren, dat hij meende wat hij zei. Dit nl., „of hij blijven mocht en of de gemeente, zowel jong als oud, proberen wilde hem te helpen, want ongezegend door de gemeente kon hij niet verder.”

Men keek er vreemd van op, dat dominee om een zegen smeekte. Maar ik geloof, dat iedereen zó in de gemeente verkeren moet. Niet met de gedachte, dat ze zeer gezegegend is door jouw aanwezigheid en inzet, maar met de hoop, dat er van haar rijke zegen „drop'len vallen op mij neer”.

A. H. Algra, Sliedrecht

Wat hier in de eerste plaats opvalt is het contrast tussen de heiligheid van God en de zondigheid van de mens daar tegenover. Maar daar kom ik straks nog wel op terug. Waar het me vooral om gaat is, wat Jesaja moet zeggen, waar hij als profeet mee naar Israël wordt gestuurd. Dat ze niet zullen luisteren, dat 't oordeel eigenlijk onontkoombaar is. Nu denk ik niet, dat Jesaja alleen maar moet zeggen wat er dan gaat gebeuren alsof er geen oproep tot bekering in is meegegeven. Wellicht zit er een stuk ironie in de wijze waarop God het zegt. Maar het geeft hem wel een negatieve verwachting mee. Jesaja, denk niet als jij tegen Israël zult zeggen „als jullie je niet zullen bekeren, dan gebeurt er dit en dat”, dat ze dan naar je zullen luisteren. En toch zul je dat moeten zeggen. Het gaat gebeuren. Of je je bekeert of niet! Veel effect blijkt het niet te hebben, toch wordt Jesaja met deze boodschap midden in Israël gezonden met in de eerste plaats het uitspreken van het oordeel.

Als je dat overzet naar vandaag, even tastenderwijs, dan zou dat kunnen betekenen, dat christenen moeten zeggen, niet: doe je uiterste best om een nucleaire oorlog te voorkomen, maar: hij zál er komen. En dat is dan niet in de zin van, dat ligt definitief vast, want het hangt er wel van af of er een verandering komt in de mentaliteit van de mensen, maar wel ligt de nadruk er op dát het zál komen! En zoals het voor Jesaja niet een prettige boodschap was om tegen de mensen te zeggen, Jeruzalem zal worden vernietigd, zo is het ook geen aantrekkelijke boodschap voor ons.

En Jesaja is daarin geen uitzondering, ik ga in de tweede plaats naar Jeremia 1.

Jeremia 1 vanaf vers 4.

Het woord van Jahwe kwam tot mij:

Voordat ik u in de moederschoot vormde, koos ik u uit; voordat ge geboren werd, bestemde ik u voor mij; als profeet voor de volken heb ik u aangewezen.

Ik zei:

Ach, Jahwe, mijn heer, ik kan niet spreken;

ik ben veel te jong.

Maar Jahwe antwoordde:

Zeg niet: Ik ben veel te jong!

Naar iedereen tot wie ik u zend, moet ge gaan

en alles wat ik U opdraag, moet ge hun zeggen.

Wees niet bang voor hen,

want ik ben bij u om u te redden —

Godsspraak van Jahwe.

Jahwe stak toen zijn hand uit,

raakte mijn mond aan

en Jahwe sprak tot mij:

Ik leg hiermee mijn woorden in uw mond.

Ik stel u heden aan

over volken en over koninkrijken,

om ze uit te rukken en af te breken,

om ze te vernielen en te verwoesten,

om ze op te bouwen en te planten.

Het woord des Heren kwam tot mij:

Wat ziet ge, Jeremia?

Ik antwoordde: Ik zie een amandeltak.

En Jahwe zei:

Ge hebt goed gezien. Ik houd de wacht bij mijn woord en doe wat ik zeg.

Weer kwam het woord van Jahwe tot mij:

Wat ziet ge? Ik antwoordde: Ik zie een kokende ketel kantelen vanuit het noorden.

En Jahwe zei:

Van het noorden uit breken de rampen los over al de bewoners van het land.

Waarachtig, ik roep alle koningen van het noorden

— godspraak van Jahwe —

Zij komen en plaatsen hun troon vlak voor Jeruzalems poorten, onder de wallen die haar omringen

en over de steden van Juda.

Dan vel ik mijn vonnis over hen vanwege hun misdaden:

want mij hebben ze verlaten,

offers gebracht aan andere goden,

en zich gebogen voor hun maaksel.

Omgord uw lenden,

sta op en zeg hen

alles wat ik U opdraag.

Laat U door hen geen angst

aanjagen;

anders jaag ik u angst aan voor hen.

Ik maak heden van u

een versterkte stad,

een ijzeren zuil,

een koperen muur

tegenover het hele land:

de koningen en edelen van Juda,

de priesters en de burgers.

Zij zullen u bestrijden,

maar u niets kunnen doen.

Want ik ben bij U om u te redden

— godspraak van Jahwe —

Waar het m.i. vooral om gaat is vers 10, en dat is opmerkelijk: „ik stel u heden aan over volkeren en koninkrijken, om ze uit te rukken en af te breken, om ze te vernielen en te verwoesten, om ze op te bouwen en te planten. Eerst 4 woorden die vernietiging aangeven, het oordeel, en dan 2 woorden over de opbouw van het nieuwe, dat komt. Als je de profeet Jeremia volgt dan is dat heel duidelijk aanwezig, en concreet betekent dat (Jeremia heeft dat zelf meegemaakt): de verovering en verwoesting van Jeruzalem en het land daarom heen. Dát was de boodschap waarmee Jeremia de stad in en de straat op gestuurd werd. Het is niet aantrekkelijk om daar naar te luisteren. Het is niet zó, dat wij daar vandaag pas moeite mee hebben, zodat je je er vanaf zou kunnen maken met te zeggen „ja dat was in die tijd, maar onze tijd is anders.”

De mensen in die tijd hadden er óók moeite mee en ze luisterden daar ook liever niet naar, vandaar dat dat oordeel ook zo sterk werd uitgesproken.

Ik noem een paar elementen die het ons vandaag moeilijk maken om dit te horen en er naar te luisteren, om niet op de zelfde manier te reageren als de mensen die destijds Jesaja aanhoorden. Hun oren zaten vol,

Jaarvergadering Opbouw

De jaarvergadering van de Gereformeerde Persvereniging OPBOUW zal dit jaar D.V. gehouden worden op

ZATERDAG 11 APRIL

om 10.30 uur in de Jeruzalemkerk te Utrecht.

In de morgenvergadering hoopt drs H. de Jong te Amsterdam te spreken over

DE AARD VAN HET SCHRIFTGEZAG

De discussie over dit onderwerp zal geleid worden door een forum.

In de middagvergadering zullen enkele huishoudelijke zaken behandeld worden.

zodat het niet echt tot hen doordrong, zodat ze het niet echt serieus namen.

a. Er heeft zich in onze cultuur een denkwijze ontwikkeld waarin eigenlijk heel simpel wordt gezegd, dat het mens-zijn zijn doel vindt in *zelfontplooiing*. Je moet je zelf kunnen verwezenlijken en daar is vrijheid voor nodig.

Je kunt denken aan allerlei emancipatie-bewegingen op het ogenblik, daar gaat het om in het leven, dat je je zelf kunt ontplooiën, dat je leven tot ontwikkeling komt, dat het tot bloei komt. Dat is een beweging die begint, je kunt zeggen in de 15e en 16e eeuw met de renaissance, met de *nadruk* op het menselijk leven en de mens die tot ontplooiing komt in zijn bestaan. Dat wordt voortgezet in de 18e eeuw met de verlichting, en in zekere zin krijgt het in het denken in *onze* cultuur zijn hoogtepunt bij Feuerbach en Marx in de 19e eeuw. Bij Feuerbach en Marx wordt het met zoveel woorden uitgesproken dat het het doel van de mens is om als een God erkend te worden. Wat vroeger werd gezien als eigenschappen van God, de macht van God, de absolute vrijheid van God, dat moet nu op de mens toegepast worden. Deze mens zal ook geen enkel gezag boven zich erkennen. Het gaat om de zelfontplooiing die haar hoogtepunt vindt in de idee van het goddelijk bestaan van de mens.

Nu is dat niet het enige in onze cultuur, en je kunt je afvragen of er nog veel mensen in geloven, echt in geloven.

De beweging echter is zeker niet dood. Ik denk dat een deel ervan, in de moderne zin, is gedemocratiseerd of gepopulariseerd.

b. Er is ook een andere kant en dat is het denken dat alles wat er gebeurt vast ligt, gedetermineerd is, dat er eigenlijk helemaal geen menselijke vrijheid is, dat we in een proces zijn opgenomen waarin de menselijke beslissing helemaal geen rol speelt, dat het gedrag geheel verklaard kan worden uit oorzaak en gevolg. Simpel weg, ik ben me bewust dat het een simplificatie is: dat je het menselijke gedrag kunt bestuderen zoals je het gedrag van ratten in een laboratorium bestudeert.

Soms vinden we deze twee wijzen van denken gecombineerd.

Het is duidelijk dat in deze wijze van denken die heel diep doorgedrongen is in de cultuur waartoe wij behoren, dat daar geen ruimte is voor God, laat staan ruimte voor een oordeel dat van God komt. Het is dan volstrekt ondenkbaar dat God op die manier met de mensen omgaat, omdat als er een God zou zijn, Hij toch zou moeten fungeren ten dienste van de mens, in plaats dat de mens verantwoordelijkheid schuldig zou zijn voor zijn leven tegenover God...

Toch denk ik, dat als je serieus naar de profeten luistert, en naar het Nieuwe Testament, bijv. het boek Openbaring, dat we er niet aan ontkomen om dat element van het oordeel van God serieus te nemen, en dat op ons te laten *inwerken*, tot ons te laten doordringen, niet om het maar gewoon toe te passen op vandaag alsof we alleen maar een soort tape-recorder zijn waarin het wordt opgenomen en via een vertaalsysteem dan overgezet naar vandaag, maar op de wijze waarop de *profeten* daarbij betrokken geweest zijn. Nu is het natuurlijk waar dat onze Westerse cultuur (ik denk aan West-Europa en Amerika) niet gelijk is aan Israël, dat God niet op dezelfde manier een Verbond heeft met onze Westerse cultuur, zoals Hij dat met Israël had, dat is stellig waar. Ik denk ook, dat we wat voorzichtig moeten zijn met de gedachte dat onze Westerse cultuur christelijk is. Aan de andere kant, als je het even bekijkt uit het perspectief van de bijbel zelf, van het Nieuwe Testament dat in deze westerse wereld nu al zeker zo'n 15 eeuwen hier gehoord is, dat God een nieuw begin wil maken met de mensen. Dat Hij het oordeel over zijn eigen zoon heeft laten gaan. Dat Hij de mensen daarmee oproept om het leven te zoeken. En als je dan kijkt naar het resultaat, en wat er nu gaande is, ik denk dat je dan niet kunt zeggen dat onze westerse wereld minder de toorn van God, z'n afkeer zal oproepen dan Israël destijds deed in de tijd van het Oude Testament.

Je zou dat kunnen uitwerken met het oog op de overmoed en de decadentie die je hoort als het tegenwoordig gaat over goed en kwaad, wanneer tegenwoordig over zedelijk leven wordt gesproken.

D. W. L. Milo / Dalmally

EMIGRATIE

Gisteren waren we een dagje naar Glasgow. Naar de vreemdelingenpolitie. Voor een jaarlijkse melding, hetgeen opnieuw voor een jaar verlof geeft om hier te wonen. Lach niet om deze mededeling – we wonen hier op een groot eiland, weliswaar aangesloten bij de Europese Gemeenschap, maar daar niet altijd van bewust.

Een dagje naar Glasgow dus. Bij de gratie van de U.K. overheid mogen vijftienzestigplussers een aantal winterdagen voor £ 1.— het hele koninkrijk bereizen en dat pondje hadden we er best voor over. Net als op de Veluwe voelen wij ons echt provincialen en als we de wereldstad inkomen zijn we weer boertjes van buut'n. De politieambtenaren hielpen ons op de vriendelijkste wijze aan een stempel en vonden zelf dat jaarlijkse rapport een malle vertoning. Toch zit daar iets in. De verblijfsvergunning markeert namelijk, dat wij hier geen emigranten maar gasten zijn. We hebben zelfs moeten aantonen, dat wij een aantal banden met het vaderland aanhielden en (indien nodig) te allen tijde in Nederland weer geaccepteerd zouden worden. En dat bracht ons op het onderwerp emigratie.

—o—

Wat is emigreren eigenlijk? Emigreren is in elk geval niet: een vacantie, of een verblijf buitenslands, zelfs niet een langdurig of levenslang verblijf in een vreemd land. Emigreren is: uitwijken, ontvluchten, zijn land verlaten wegens godsdienstige of politieke motieven of ook om elders zijn geluk te zoeken. En dan verstaat de Nederlandse overheid onder emigratie bovendien een vertrek naar buiten Europa.

Wij gereformeerden kennen de emigratie vooral uit de vorige eeuw, toen het hier een aantal afgescheidenen te moeilijk werd om te blijven. Ook kennen we de emigratie uit moeilijke tijden, toen velen hun geluk in het steenrijke Amerika zochten. Ook na de laatste wereldoorlog zijn velen om godsdienstige redenen vertrokken. Bovendien emigreerde een aantal Ne-

In Jesaja 1 en 2 wordt Israël vergeleken met Sodom en Gomorra. Dat is nog al een hard woord voor Israël, maar ik denk dat wij, als westerse cultuur, er niet veel beter uitzien dan Sodom en Gomorra. Nou mag dat voor ons christenen dan niet zo'n vaart lopen, ik denk dat deze manier van leven, wat verzacht en wat geremd, toch ook z'n invloed onder ons doet gelden. We zullen daarvoor op z'n minst moeten oppassen. Het is de last van het burgerlijke levenspatroon, dat wij gehecht zijn aan bepaalde verworvenheden van onze cultuur, gericht op een stuk vervulling in ons werk, een stuk ruimte in het wonen, een stuk vervulling in ontspanning als *vanzelfsprekendheden*. Ik zeg niet dat dat allemaal slechte en negatieve dingen zijn, de burgerlijke cultuur is niet totaal slecht, maar ik denk dat het ons wel zal kunnen hinderen, dat het dingen zijn die zo tot ons bestaan zijn gaan behoren dat ook wij moeite hebben om open oren te hebben voor *oordeel* en wat dat zou gaan betekenen. Dat past niet in ons denkkader omdat dat andere als het ware tot fundament geworden is. Natuurlijk niet in ons geloof zoals we dat belijden, maar toch eigenlijk van: daar zitten we met ons leven aan vast, en als die dingen niet tot hun recht komen, dan voelen we ons ongelukkig. Soms denk ik dat wij, en daar sluit

ik mijzelf bij in, dat we met een *terecht* accent op de liefde van God zoals de bijbel daarvan spreekt, tegelijk deze liefde verzwakt hebben door de toorn van God niet echt serieus te nemen, zoals de bijbel daar ook van spreekt. Ik meen dat de toorn van God een uiting is van zijn kwetsbaarheid. De toorn van God is niet zoiets van: ziehier: mensen doen dingen die ik verboden heb, en nu word ik kwaad, maar het is de reactie van een God, die het leven van de mensen zoekt, en daar alles voor over heeft en dan *daarin* genegeerd wordt. Hoe kan het dan anders, dat je dan *kwaad* wordt, dat je dan geraakt bent. Een beetje een oneerbiedig beeld: als je een wild dier pijnlijkt treft in zijn zwakke plek, wees *dan* bang voor z'n reacties. En ik denk dat daarin iets zit van de ernst van God, zoals Hij met ons mensen wil omgaan. In dit verband nog een opmerking over Jeremia waaruit we zien hoe die twee dingen, de liefde van God en zijn toorn, bij elkaar behoren. Jeremia, nog sterker dan Jesaja, krijgt te horen dat hij vernietiging moet bewerken en dat bewerkt hij haast met zijn woord, sprekend in opdracht van God. Jeremia is daaraan kapot gegaan.

Het is opvallend als tegen Jeremia gezegd wordt dat het gaat om uitrukken, afbreken, vernielen en verwoesten en dan ook planten en op-

derlanders, die het „niet meer zag zitten” in een land, dat moraliter door oorlog en bezetting gedevalueerd was, waarin veel mensen met gewetens waren omgebracht en waar het recht op de helling ging. In 1952, toen de vrees voor een nieuwe wereldoorlog oplaaide, waren het 48.600 landverhuizers, die elders een nieuw vaderland zochten.

Dat jaarcijfer daalde regelmatig, tot een dieptepunt van 3000 in 1978. Nadien steeg de jaarlijkse export weer en die stijging zal nu wel toenemen. Maar de motieven zijn geleidelijk anders geworden. Zijn het nu geen politieke of godsdienstige vluchtelingen, of gelukzoekers, — vandaag is de vlucht uit Nederland vooral te zien als een zoeken naar levensruimte. Een gedicht op het voormalige burgerweeshuis in Amsterdam's Kalverstraat begint met: „Wij groeien vast in tal en last” en wat daar verder volgt. Zo is het met ons Nederland: veertien miljoen gezellige lieden op ons dierbaar plekje grond. Het is aan de hoge kant.

—o—

De eigenaar van een Veluws vakantiebedrijf zei eens: „de stadsbewoners zijn bang van de ruimte. Als ze het bos in willen durven ze niet meer dan dertig meter te gaan. Dan gaan ze zingen of radiomuziek maken. Net als bange negers. 's Avonds zitten ze tussen de tentenrijen als in een straatje en ze gebruiken de Veluwe bossen als coulissen voor hun stadsvermaak”.

Dat klonk toen wel vreemd in de tijd van „de paden op, de lanen in” en in een tijd, waarin men wel „terug naar de natuur” zeide te willen. Maar iemand, die honderdduizend zomergasten gadeslaat, zal wel weten, waar hij het over heeft. En overigens is deze uitspraak al weer wat jaren oud. In die jaren groeide ons land verder vast in tal en last. Als we de aanzwellende kreten over milieu-bederf en gebrek aan frisse lucht beluisteren, krijgen we de indruk dat meer Nederlanders het risico van eenzaamheid gaan prefereren boven de zekerheid van het vastgroeien.

Het geluk ligt dan, bij deze gelukszoekers, niet meer op het niveau van inkomen — maar op het niveau van een zindelijk leefmilieu, desnoods tegen de prijs van inkomen, sociale zekerheden en weelde.

Trouwens — wat zijn al die economische voordelen waard, wanneer daar niet meer voor geleden en gestreden hoeft te worden? Is het niet begrijpelijk, wanneer jonge mensen die nog strijd lust kennen de ongevraagde luxe beu zijn? Die voelen aan dat gezondheid, levensvreugde, blijdschap om en met de schone natuur en vooral: ruimte om te leven ... belangrijker

bouwen, dat dan tegen hem gezegd wordt dat hij van voor zijn geboorte door God uitverkoren is om dat te zeggen.

Als Jeremia gevormd wordt in het moederlichaam, dan is God al bezig hem klaar te maken om dit te zeggen. Dat maakt duidelijk dat het karakter van Jeremia een heel belangrijke plaats inneemt in zijn functie als profeet en dat heeft iets verbazingwekkends, want Jeremia is niet degene die wij voor zulk werk uitgekozen zouden hebben. Wij zouden eerder iemand zoeken met een wat harde persoonlijkheid, niet erg kwetsbaar. Maar als God tegen Juda en Jeruzalem, tegen de mensen daar zegt, dat de stad verwoest zal worden, dan kiest Hij iemand uit met een zachte persoonlijkheid, een erg gevoelig mens. Dat merk je ook als je de profeet Jeremia verder leest, hoe dit hem verscheurd heeft van binnen.

God zegt hier inderdaad dat Hij hem als een koperen muur zal maken, maar dat wil niet zeggen dat dat zijn karakter, zijn persoonlijkheid is. Zijn persoonlijkheid is zeer kwetsbaar.

Waarom is dit alles zo? Het zou wel kunnen zijn dat God met de persoon van Jeremia, met dit karakter, een beetje heeft willen duidelijk maken wat het ook Hem kost als Hij Jeruzalem gaat verwoesten. Als Hij het oordeel uitspreekt dan

toont Hij dat Hij niet ongevoelig is. Daarvan laat Hij iets zien in deze profeet. Je vindt daarvan iets terug, heel sober, in hoofdstuk 36. Daar gaat het over Baruch, de secretaris van Jeremia. Baruch heeft al deze dingen moeten opschrijven en voorlezen, hij heeft moeten meemaken dat al deze profetiën van Jeremia werden voorgelezen bij de koning, dat de koning toen één voor één de gedeelten van de rol in het vuur wierp, zo van: het raakt mij helemaal niet. Als dan toch de verwoesting van Jeruzalem komt dan kan Baruch dat niet meer aan en er komt een verwijt bij hem op. „Ik heb U toch trouw gediend”, en dan zegt God tegen hem, „probeer je te realiseren wat ik aan het doen ben en wat het voor mij betekent, en wees dan tevreden met het behoud van je leven. Het is ermee als met een moeder die ziet dat het eigen leven door rampen totaal verwoest wordt zodat er niets overblijft en dat een kind dan tegen haar klaagt over het feit dat haar poppenhuis verbrand is met alles wat er toebehoort. Wanneer een kind in zo'n situatie zegt dat haar pop verbrand is, dan is er ergens een wanverhouding. God wil zeggen: realiseer je wat het voor mij betekent. Dat is iets wat niet veel in de bijbel voorkomt, maar het is zeker in de wijze waarop God zijn oordeel laat spreken aanwezig.

waarden zijn dan rookgerei, alcohol, sociale dans en verzekering van de wieg tot het graf; dit alles in een stinkend vaderland.

—o—

Het is dus de vraag naar ruimte die vooral de emigratie steunde. De half miljoen Nederlanders, die sedert 1946 ons land verlieten, zijn voor ruim tweederde naar Australië en Canada vertrokken, terwijl de Verenigde Staten goed waren voor ruim 28 procent — allemaal landen met ruimte. Onder Australië hebben we Nieuw-Zeeland mede begrepen en dat heeft een bevolkingsdichtheid, gelijk 1/37e van de Nederlandse bevolkingsdichtheid.

Er is een biologische theorie, gesteund op experimenten, over de ratten. Zet je een exemplaar in een kooi, dan kniest hij zich dood. Zet je er twee bij elkaar, dan krijg je een hele familie. Zet je er tien bij elkaar, dan is het een gezellige boel. En laat je dat stel tot honderd uitgroeien ... dan vreten ze elkaar op van nargheid.

Er is dus een grens tussen gezelligheid en overbevolking. Nederland heeft een der allerhoogste bevolkingscijfers ter wereld: 412 per vierkante kilometer. Nieuw-Zeeland zit op 11/km². Zul je ginds blij zijn als je een menselijk gezicht ziet — hier ben je blij, als je eens even rust vindt. Ons dierbaar plekje grond is, zonder de binnenwateren, ongeveer 34.000 km² groot en bergt dan 14 miljoen inwoners; dat is meer dan het dubbele van wat wij op de schoolbanken leerden. En nog is het einde niet. Want de voorspelling van de wereldbevolking (thans 4.3 miljard) wordt voor het jaar 2000 geschat op 6.1 miljard, waarvan Azië en Rusland alleen al 2.9 miljard voor hun rekening nemen. Deze cijfers zijn natuurlijk niet vast, kunnen door allerlei factoren beïnvloed worden, zijn echter gemiddelden van reële verwachtingen. En kan zulk een toename in Nieuw-Zeeland waarschijnlijk zonder moeite verwerkt worden — ons landje zal met 20 miljoen (dat is bijna 600 man op een vierkante kilometer) er niet zonder krakend kleerscheuren er af komen.

—o—

Er is nog een verschijnsel, dat de band met een vaderland losser maakt. Het toenemend verschijnsel namelijk van bevolkingsspreiding. Niet alleen vindt de emigrant in het buitenland gemakkelijker landgenoten — maar in het eigen land neemt het aantal oneigenlijke landbewoner angstwekkend toe.

Frankrijk, om een voorbeeld te noemen, telt 54 miljoen inwoners, waarvan vier miljoen buitenlanders, waarvan ruim 2 miljoen niet-blank is. In ons land verblijven 476.000 vreemdelingen, alleen al in 1979 was dat een toename van 44 duizend. Dat zijn 180.000 Surinamers, 121.000 Turken, en 73.000 Marokkanen, waarbij gezegd moet worden dat de geregistreerde Surinamers, evenals de Molukkers, recht hebben op de naam van Nederlanders. Tegenover Frankrijk heeft ons land dus aanmerkelijk minder buitenlanders, maar ... de bevolkingsdichtheid is in Frankrijk slechts 99 per vierkante kilometer!

Voordat, honderd jaar geleden zowat, het Wilhelmus tot nationaal volkslied werd aanvaard (het was in de tijd van Van Vloten's ontdekking van Valerius' Nederlandsche Gedenckclanck) hadden wij Tollens' volkslied: Wien Nêerland's bloed door d'aadren vloeit, van vreemde smetten vrij ... En wat daar verder aan humbug moge volgen. Daar moeten we aan denken, wanneer we bijna de helft van de Surinaamse bevolking onder ons weten. Men behoeft waarlijk geen nationalist te zijn om met zorg aan onze dochters en kleindochters te denken, wanneer het bloed van vele volken gemengd gaat worden. Want „van vreemde smetten” is ons land nooit vrij geweest: een massale import van Duits, Frans, Spaans en ander bloed heeft „Nêerland's bloed” gevormd. Maar daarbij ging het vrijwel alleen om import van gelijksoortig ras. De import van anderssoortige rassen kan onafzienbare gevolgen hebben.

—o—

Tenslotte is er nog een factor, die met emigratie te maken heeft. Op de Veluwe — die met zijn schrale bodem een armelijk bestaanje en honger bood — zijn in vroeger eeuwen steeds de meest-ondernemende jongemensen vertrokken. Ze gingen in de zomermaanden elders werken en bleven aan boeremeiden hangen, kwamen niet terug. Ze hadden geen spijt en voeren er wel bij. In Schotland ging het op soortgelijke wijze. De ondernemende jongemensen, die in het arme en verdrukte land het niet langer zagen zitten, trokken met duizenden naar Canada, Australië, Nieuw-Zeeland. Ze betreurden het nimmer, al bleven ze het heimwee koesteren en probeerden allemaal voor hun dood bonny old Scotland terug te zien. Het is hun wel gegaan. Zo verliest een land door emigratie dikwijls zijn moedigste en ondernemendste mensen. Dat is een trieste zaak, die echter onvermijdelijk is.

H. Langerak / Utrecht

De verloren zoon

Binnenkort hoop ik een serie artikelen te publiceren met als titel „*Dichters en hun ouders*”. Helaas moet ik er voor mijn gezondheid een poosje tussenuit, zodat die serie even moet worden uitgesteld. Om U niet te lang zonder gedichten in Opbouw te laten zitten, schrijf ik dit artikel aan die serie vooraf.

't Gaat dit maal over de verloren zoon.

Het eerste gedicht is van Geerten Gossaert en heeft als titel

DE MOEDER

Hij sprak en zeide
In 't zaël zich wendend:
Vaarwel, o moeder,
Nooit keer ik weër
En door de lanen
Zag zij hem gaan en
Sprak geen vervloeking maar weende zeer.

Sprak geen vervloeking
Doch bijna blijde,
Beval den maegden:
Laat immermeer
De zetels staan en
De lampen aan en
De poort geopend, de slotbrug neer.

En toen, na jaren,
Melaatsch een zwerver
Ter poorte klaagde:
Uw zóón keert weer
Zag zij hem aan en
Vond geen tranen,
Voor zooveel vréugde geen tranen meer.

Het is wel bijzonder fijn getypeerd. Er is een kasteel waar een moeder en zoon wonen, met de nodige gediensstigen. De verhouding van de zoon tot zijn moeder is, ronduit, slecht. Hij is, waarover dan ook, zeer verbitterd. Hij wil weg, en nog wel voorgoed.

Hij zit al op z'n paard als hij, in 't zadel zich omdraaiend, uitroept: „Nooit keer ik weer!”

De moeder kijkt hem verbijsterd na. Ze kon alleen maar huilen. Maar één ding wist ze zeker: „Hij komt terug.”

Daarom moet alles op het Slot zo blijven als 't is dan kan hij bij terugkomst zijn moederhuis herkennen. Dan ziet hij dat hij welkom is.

Dat is echte moederliefde.

Na jaren staat er een gehavend man voor de Slotpoort. De zoon is terug. Moeder herkent hem en heeft geen tranen meer om haar blijdschap uit te huilen. Zo is moederliefde.

Nu een gedicht over de verloren zoon waarover Jezus heeft gesproken. Het is een gedeelte uit het gedicht *Masscheroen 1941* van W. A. P. Smit. In dat lange gedicht klaagt de duivel God aan over de bende die er van de wereld geworden is. Als de inwoners van het Hemels Jeruzalem dit alles hebben aangehoord zijn ze zo geschrokken van de wijze waarop de mensen omgaan met Gods schepping, dat ze uitroepen dat God de hele wereld maar moet vernietigen.

Maar dan komt aan het woord: Jezus de Christus, God zelf en Gods Zoon:

„Hoe zijn zo vreesachtig en klein van geloven
Wie wonen met God in Zijn paradijs!
Gaat Hij niet oneindig Zijn schepsels te boven,
Zodat Hem niet aantast hun blaam of hun prijs?”

Eén woord slechts behoefde Mijn Vader te spreken,
Eén enkel gebaar was genoeg van Zijn hand,
Om de onwil der mensen als rijshout te breken
En de aarde te dwingen in hemels verband.”

„Maar toen de verloren zoon
Van de hoeve ging,
Koos de vader geen toon
Van verbittering.

Met een dwingend verbod
Was de reis wel belet,
Had de zoon wel zijn lot
Weer gevoegd naar de wet.

Maar hij was dan geweest
Niet waarlijk een zoon:
Slechts een slaaf is bevreesd
Voor des meesters geboën.

En daarom liet hem zijn vader gaan
Met een glimlach en een groet.
En bleef hij zo lang ter poorte staan
Tot reeds ver zich zijn zoon had gespoed.

Toen eerst verkeerde zijn glimlach in rouw
En leunde hij zwaar aan de wand;
Want hij wist dat zijn zoon zich verliezen zou
In de zonden van 't goddeloos land.

Maar óók dat voor altijd in 't hart van zijn kind
Hij zou staan aan de open poort,
Met het teder gebaar dat de liefde vindt
En dat tot thuiskomst bekoort.”

Dat teder gebaar van den Vader ben Ik,
Het gebaar dat Zijn liefde vond
Om weg te nemen de ban van de schrik
Waarmee hen de zonde bond.

Wat deert dan den Vader het uur van de dag,
Waarop Hij Zijn kind weer begroet?
Hij weet, dat wie eenmaal Zijn liefde zag,
Tot Hem wel terugkeren moet!

Dit gedicht is zo duidelijk dat het geen enkele verklaring behoeft. God is onze Vader in Jezus Christus en we zijn welkom aan de Hemelpoort als we op Hem vertrouwen.

EX LIBRIS

door T. Hoekstra / Zwolle

Buiten het boekje (slot)

*Gommer en Armijn te hoof-
dongen om het recht geloof.
Ieders ingebracht bescheid
in de weegschaal werd geleid.*

Zo begint Vondel zijn hekeldicht over wat hij noemt „De Hollandse Transformatie”.

Gomarus en Arminius leggen hun verschillende inzichten voor aan de rechtbank: wie heeft het rechte geloof? Gomarus komt met argumenten waarbij hij zich beroept op beroemde theologen, Beza en Calvijn. Arminius moet het meer van een slimme redenering hebben en schakelt bovendien de invloed in van Oldebarneveld en andere machthebbers. Daar kan Gomarus niet tegen op. Maar wat gebeurt er dan? Prins Maurits komt hem te hulp; hij werpt zijn zwaard, zijn leger dus, in de weegschaal en dan is de kans voor Arminius verkeken.

*Gommer zag vast hier en ginds,
tot zo lang mijn heer de Prins
Gommerts zijde die boven hing,
troostte met zijn stalen kling,
die zo zwaar was van gewicht*

*dat al 't andere viel te licht.
Toen aanbad elk Gommerts pop
en Armijn die kreeg de schop.*

De theologische verschillen zijn opgelost met wereldse machtsmiddelen! En daar legde Vondel op pijnlijke wijze de vinger bij. Gij, geheel anders? Er is gezegd dat de moderne literatuur het ámbt in opspraak brengt en dat ook in ónze kring het ámbt „ter discussie” word gesteld. Voor een goed begrip: dat doe ik in elk geval niet! Het is me trouwens ook niet bekend dat dat in onze kring wel gebeurt. En Vondel brengt evenmin als Maarten 't Hart, het ámbt in opspraak, hij wijst op misbruik van het ámbt door zowel kerkelijke als wereldlijke leiders. Het is Vondel niet in dank afgenomen en ik heb ook felle reacties op

Maarten 't Hart gehoord. Van bewogenheid heb ik niet zo veel gemerkt, bewogenheid met het „afgedwaalde schaap”. Veel meer de afkeurende houding ten opzichte van het zwarte schaap, het afvallige kerklid.

Laat ik nog eens citeren wat K. v. d. Toorn schreef in zijn bespreking van „Een vlucht regenwulpen”: „Keert hij (M. 't H.) zich zo tegen de God der vaderen of neemt hij wraak op een verwrongen godsbeeld? Ik ontkom niet aan de indruk dat Maarten zo afstand doet van een benauwend mengsel waarin het goede zaad der ware godskennis dreigt te verstikken in het onkruid van tirannieke ouderlingen en een vader voor wie al het vreemde zonde is.” Nog eens: niet het ámbt is in opspraak, maar het gaat erom

dat het ambt soms misbruikt wordt (en slachtoffers maakt).

Zo kom ik dan nu bij de vragen die ik wilde stellen. Hoe denken wij het misbruik van ambt tegen te gaan? En in verband daarmee: hoe gaat bij ons de mondigheid der gemeente functioneren? Hoe denken wij wel het recht goed te hanteren? Er zijn er die zeggen dat er geen enkele reden is de kerkenorde en het kerkrecht te herzien, want, zeggen zij, „Wij zijn gebleven die wij voor 1969 waren”. Dat ziet er dan niet best uit, want dat betekent dat wij van de toen gemaakte fouten weinig hebben geleerd! Ik herinner mij dat op de Landelijke Vergadering in Wezep nogal eens een predikant aan het woord was die herhaaldelijk zei: „De kerk van . . . wil dat er . . ., en de kerk van . . . is van mening dat . . .”. Maar hij mocht dat in feite helemaal niet zeggen. Hij was daar als afgevaardigde van een classis, een regio. Maar wat nog erger was, hij had moeten zeggen: „Ik wil . . . en ik ben van mening . . .”. Dat brengt mij tot de vraag hoe wij zoiets gaan regelen. Als een predikant zegt dat hij namens een kerkeraad spreekt, vertegenwoordigt hij dan ook de gedachte van de gemeente? Het is toch heel goed mogelijk dat die predikant zegt wat hij wénst en dat hij in feite helemaal niet de mening van zijn kerkeraad vertolkt? En als hij door een bepaald overwicht de meerderheid van een kerkeraad achter zijn standpunt heeft gekregen, hoeft dat toch niet in te houden dat ook de gemeente het daarmee eens is?

Zodra er meningsverschillen ontstaan, kunnen er spanningen rijzen. Ik schreef al: Het blijkt dat algemene waarheden dan níet, of slécht functioneren. We moeten elkaar aanvaarden, elkaars mening respecteren, broederlijk met elkaar omgaan. Maar in concrete, praktische situaties gaat het erom wie beslist en hóe dat gebeurt! En dan blijkt dat gemeenteleden, hoe wijs, hoe vroom ook, in feite geen zeggenschap hebben, als zij geen ambtsdrager zijn. Daarom stel ik nog eens, net als twee jaar geleden (ook in Opbouw) de vraag: Waarom ligt het beslissingsrecht altijd principieel bij een kerkeraad? Het is een heel belangrijke vraag. Bij voorbeeld als er verschillend gedacht wordt over de „Open Brief” of over de manier waarop het Evangelie naar buiten gebracht moet worden. Maar ook als het gaat om zaken die de Landelijke Vergadering zal behandelen. Waarom hoeft de gemeente daar niet in gekend te worden, zelfs niet als het erom gaat of een zinsnede als „tot heil der kerk” wel of níet in de nieuwe K.O. hoort te komen? Waarom ligt het beslissingsrecht b.v. niet bij een gemeentevergadering? Is dat het gereformeerde kerkrecht? Waarom veranderen wij dat dan niet?

Een tweede vraag: Het kan voor-

komen dat iemand zich tot een regionale vergadering wendt, b.v. om zich te beklagen over zijn kerkeraad. Waarom mag hij daar dan niet meepraten, maar de vertegenwoordiger van zijn kerkeraad wel? Het kan zelfs gebeuren dat degene tegen wie de klacht is gericht, erop aandringt dat de vergadering in comité gaat. Dan mag de klager zelfs niet meer horen wat er gezegd wordt. Behalve als hij ambtsdrager is! Is dat het gereformeerde kerkrecht? Waarom houden wij dat dan zo?

De lijst moet niet te lang worden, daarom nu tenslotte: hoe is het te verdedigen dat ongeveer de helft van zulke „meerdere” vergaderingen vrijwel steeds uit dezelfde personen bestaat? Dat houdt toch in dat die telkens weer rechter in eigen zaak kunnen zijn? Waarom handhaven wij een systeem waarvan wij in het verleden al zo veel narigheid hebben ondervonden?

Het was misschien een wat lange weg: van de literatuur naar de kerkelijke praktijk. Maar deze vragen hebben me al lang bezig gehouden. Tegelijk denk ik wel eens: zijn ze eigenlijk wel zo belangrijk? Wie het nieuws voor de radio hoort of naar het journaal voor de t.v. kijkt, zal ook wel eens denken: wat betekenen onze kerkelijke probleempjes eigenlijk, vergeleken bij de verschrikkelijke dingen die er om ons heen gebeuren? Hebben wij niet iets belangrijkers te doen dan ons druk te maken over een koers of een

kerkverband? Maar hier liggen toch ook weer bepaalde mogelijkheden. Gaan wij nu eens iets laten zien van dat: gij, geheel anders? Ik hoop dat er lezers zullen zijn die reageren, via Opbouw of aan mijn eigen adres, dat ik voor het gemak hieronder vermeld. Misschien kan dit uitstapje „buiten het boekje” ook dienen tot opbouw van het gereformeerde leven. Of vindt u dat ik mijn boekje te buiten ben gegaan? Ook dát mag dan gezegd worden.

Spoolderbergweg 18,
8019 BD Zwolle

de redactie ontving

Jan Fentener van Vlissingen, Het pad van de geestelijke begeleiding. Van praatpaal tot waarborg — de schrijver gaat in dit boekje (ruim 130 pagina's) in op de voorwaarden voor een goede pastorale en psychologische hulpverlening. Het verscheen in de serie Pastorale Handreiking, werd uitgegeven door Voorhoeve, Den Haag voor de prijs van f 18,90.

Annie Sanders, Kleine Omnibus, vier novellen. Op de achterflap van het boek: „Boeiende, dikwijls met veel humor geschreven verhalen, waaraan tevens een duidelijk evangelische boodschap ten grondslag ligt”. Bijna 160 blz., f 22,50; uitgever: Voorhoeve, Den Haag.

Willem de Mérode, Chinese gedichten, ingeleid en toegelicht door Hans Werkman. Ruim 130 blz., f 21,—; Kok, Kampen.

van Zijn Vader doet Zijn broer en zuster en moeder is.

Iedereen zal wel even vreemd opgekeken hebben. Zó doe je toch niet als je familie je opzoekt.

Achteraf is het voor ons niet zo moeilijk om te zeggen dat Jezus hier wil laten zien dat Hij niet van deze wereld is en dat Zijn familie niet beperkt is tot enkele mensen maar dat Hij in de wereld is gekomen om één grote familie te krijgen.

Daarvoor wil Hij zich geven in de dood. Op die manier zal Hij nakomelingen zien, zal Hij veel kinderen krijgen die in Hem willen geloven.

Jezus zal nakomelingen zien. Hierover wordt ook iets gezegd in Hebreëen 2. De schrijver heeft het daar over Christus Die door Zijn dood voor allen wilde voldoen. En dan haalt hij enkele woorden van Hem zelf aan om te bewijzen dat Hij nu ook onze broer wil zijn. Zie maar vers 12: 'Uw naam zal Ik aan mijn broeders verkondigen . . .' en „Ziehier Ik en de kinderen die God Mij gegeven heeft . . .”

Allen die in Hem geloven mogen familie van Hem zijn. Daar gaat het ook in Jesaja om. Het geloof in de Heiland is de enige voorwaarde. Andere voorwaarden zijn er niet. Over kerkgrenzen heen profeteert Jesaja hier van die won-

Agenda 1981 — van uitgeverij Vijlbrief, f 6,—.

Kerkorde van de gereformeerde kerken in Nederland — 32 blz., f 24,75; Vijlbrief, Haarlem.

kerknieuws

Zeilen in Friesland — Heb je zin om je vakantie het komend seizoen op een sportieve, gezellige en oer-hollandse manier door te brengen, lees dan snel verder. Vanuit de kerk van Kampen worden al enkele jaren zeilkampen georganiseerd. Hieraan kan door de gehele Nederlands Gereformeerde jeugd (17 jaar en ouder) meegedaan worden. Het is bijzonder leuk elkaar ook eens in een andere omgeving te ontmoeten.

Het kamp duurt een week en wel van 18 t.m. 25 juli. Het wordt gehouden in de buurt van Gaastmeer, waar we kunnen varen op kleine rustige meertjes, maar ook op het mooiste meer van Friesland, de Fluessen. Je hoeft niet te kunnen zeilen, want op iedere boot vaart met de bemanning van 4 personen een ervaren schipper mee. Leer die heerlijke sfeer op het bruisende water kennen, geniet van weer en wind, beleef de avonturen van een opwindende vakantie.

Het is beslist geen zeilschool. Het kampen met een stel jongelui van je eigen leeftijd staat voorop. Maar als je wilt leren de schippers je graag de fijne kneepjes van goed zeemanschap.

Na een dag zwerven komen we 's avonds terug naar de grote tent waar elke bemanning zijn eigen pot gaar stooft en de verhalen van die dag uitgewisseld worden. Slapen kan zowel in de tent als in de boten onder dektenten. Overdag maken we tochten naar sfeervolle plaatsen

terloops

door P. C. van Wijk — Zaltbommel

Nakomelingen van Hem

In het bekende hoofdstuk Jesaja 53 wordt in vers 10 van de Messias gezegd dat Hij, nadat Hij Zichzelf als schuldoffer heeft gegeven, nakomelingen zal zien.

Deze woorden zijn niet de meest bekende uit dit hoofdstuk. Om ze te begrijpen moeten we denken aan Matteüs 12 : 46-50. Hier lezen we dat de Heiland spreekt tot de schare en dat dan Zijn moeder en broers Hem komen opzoeken. Ze willen Hem graag spreken en dan zegt iemand tot Jezus dat Zijn moeder en broers er zijn. Het antwoord van de Heiland lijkt wat vreemd. Hij vraagt wie Zijn moeder en broers zijn en Hij voegt er meteen aan toe dat ieder die de wil

derlijke familieband die Jezus bewerken zal. Over onze vooroordelen ten opzichte van bepaalde mensen heen noemt Jesaja kinderen van Jezus allen voor wie Hij sterven zal. Maar in families is vaak ruzie, ook onder de nakomelingen van Jezus. Toch zal er niemand uit Zijn hand worden weggerukt (Joh. 10 : 28).

Niemand zal verloren gaan ondanks onze menselijke maatstaven. Jezus geeft al Zijn schapen eeuwig leven. We zullen uit de bijbel moeten leren zuinig met onze familieleden om te gaan, we hebben te maken met broers en zussen van Jezus. En dan is voorzichtigheid geboden. Daar hoort die politiemans bij die net iets te vlug schoot.

Daar hoort die jongen bij die in Amsterdam in een gekraakt huis zit. Daar hoort die homofiel bij die niet voor de dag durft te komen.

Daar hoort . . . Kijk maar om je heen en vul dan in. Familie van elkaar zijn betekent iets gemeenschappelijks hebben. We hebben Jezus samen en wat was Hij vaak met ontferming bewogen.

Hij heeft er moeite mee de kudde bij elkaar te houden, de schapen doen soms wel raar.

Hij zal nakomelingen zien.

Jij en ik, zij en hij.

Zullen we Jezus wat helpen om ons allemaal vast te houden?

in de omgeving zoals Heeg, Woudsend, Workum, Langweer en het rustieke Sloten.
De kampprijs bedraagt f 185,—. We zijn blij dat we dit bedrag door de inzet van vele vrijwilligers zo laag kunnen houden. Je moet kunnen zwemmen, maar voor een reddingsvest wordt gezorgd. De minimumleeftijd is zo als gezegd 17 jaar. Voor vervoer moet je zelf zorgen.
Als je voor zo'n geweldige week voelt, geef je dan (met een stel vrienden of vriendinnen) zo snel mogelijk op bij onderstaand adres. Spoed is gewenst i.v.m. tijdige reservering van de boten. Bij inschrijving dient alvast een bedrag van f 100,— te worden voldaan, daar wij zelf de boten ook vooruit moeten betalen.
Wil je meer inlichtingen dan kun je altijd schrijven of bellen. In de hoop je het komend zomer te zien besluiten we met vriendelijke zeilersgroeten en de naam van ons kamp: Navigare Necesse Est, d.w.z. Varen is noodzakelijk.

Zeilkamp N.N.E.
Rudy en Henny Stalknecht
Zegge 16, Kampen, tel. 05202-11480

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
Ds. H. de Jong;
H. Langerak;
Mr. dr. J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds. E. R. Postma;
Drs. W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds. K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Kerknieuws en berichten over kerkelijke/christelijke activiteiten te zenden naar:

„Kerknieuws Opbouw”,
Brugakker 36 22,
3704 LP Zeist
Tel. 03404-50278

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist
Tel. 03404-12452

Advertentieprijs:

40 ct per mm.
familieberichten
35 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen: uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs:

f 40,— per jaar of f 21,— per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar of f 60,— per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v.
Geref. Persver. Opbouw,
Dr. Schaepmanlaan 71,
2104 VC Heemstede.
Tel. 023-285825.

Christen-student vandaag — „Gij zijt het zout der aarde” is het thema van de zomervakantie-conferentie voor aankomende studenten en reeds studerende uit het wetenschappelijk en hoger beroeps-onderwijs uit Nederland en België. Rondom dit thema worden bijbelstudies en lezingen gehouden over o.a. de Bergrede, de cultuuropdracht, relaties, bijbelbeschouwing, wetenschap. In workshops en discussies en door creatieve expressie worden de onderwerpen praktisch uitgewerkt. Sport, spel en excursie ontbreken niet op het programma, terwijl er volop gelegenheid is voor kennismaking met studenten van andere of juist dezelfde studierichting.

Centraal staat de Bijbel als autoriteit en inspiratiebron voor het hele leven. Vanuit deze boodschap willen wij ons oriënteren en onze weg zoeken in ons persoonlijk leven, onze studie en de maatschappij.

Deze week wordt georganiseerd door het Internationaal Christelijk Studiecentrum (I.C.S.) in samenwerking met de C.N.I. (samenwerkingsverband van christen-studentengroepen in Nederland) en de Belgische Evangelische Studentengroepen. De conferentie zal worden gehouden van 8-15 augustus 1981 in Bladel (N.B.). Voor nadere informatie, aanvragen van de folder of aanmelding: Nieuwezijds Voorburgwal 96-I, 1012 SG Amsterdam (kantoor I.C.S./C.N.I.; tel. op do. en vr. 020-257141).

Vooropleiding Theologische Hogeschool Apeldoorn — De Theologische Hogeschool van de Chr. Geref. Kerken te Apeldoorn biedt aanstaande studenten die een athenaumdiplooma hebben, de mogelijkheid tot het volgen van een opleiding Latijn en Grieks. Deze tweejarige voorbereidende opleiding sluit af met een examen, dat gelijkwaardig is aan dat van Gymnasium-a, en geeft toegang tot de examens aan de Hogeschool. Tweemaal per week wordt instructie gegeven; men moet erop rekenen dat de studie een groot deel van de week vraagt. Nadere inlichtingen bij de rector of bij de cursusleider drs G. J. Vrijmoeth, Frederikplein 10 te Zwolle, tel. 05200-13577.

Pro Rege — We ontvingen het volgende schrijven, dat we in ietwat verkorte versie opnemen.

Is het werk van de prot. mil. tehuizen nog wel nodig?, vraagt men soms. Uit de hieronder volgende stellingen van de legerpredikant ds J. M. Smelik blijkt duidelijk, dat deze vraag positief beantwoord kan worden. In de praktijk blijkt dit eveneens: Ruim een miljoen bezoeken per jaar aan de 41 P.M.T.'s in Nederland en Duitsland tonen aan, dat met dit werk wordt ingespeeld op de behoeften van de jonge mensen van vandaag. Ds Smelik zegt er o.a. dit van: Van beslissende betekenis voor het werk van de P.M.T.'s is: of bij alle verande-

ringen het wezenlijke blijft, en dat wezenlijke is: het bieden van **gastvrijheid**. In het bijbelse licht gezien is het verlenen van gastvrijheid geen hobby, maar het gehoor geven aan de roeping van Godswegen. Zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament worden de gelovigen er toe opgeroepen.

Aan die bijbelse gastvrijheid vallen tenminste drie wezenlijke aspecten te ontdekken. Te weten: dienstbaarheid, verantwoordelijkheid en mededeelzaamheid. Over deze en andere stellingen bij het referaat van ds Smelik is op de tehuisleidersconferentie in 1979 en daarna stevig doorgepraat. Want bezinning blijft altijd nodig. In deze geest proberen de tehuisleiders en hun medewerkers gestalte te geven aan de gastvrijheid in de

„Eben-Haëzer”

Op 4 maart 1981 was het vijftig jaar geleden dat onze ouders en grootouders,

W. J. van Atten

en

E. van Atten-Kwaadgras

in het huwelijk werden verbonden. Wij zijn de Heere dankbaar, dat wij deze dag met elkaar mochten beleven.

Kinderen en kleinkinderen

Straat Davis 91
1505 EB Zaandam

3 weken Zuid-Afrika

De Stichting
Herstel Kulturele Betrekkingen
Nederland-Zuid-Afrika
brengt u in contact met land en volk van Zuid-Afrika.

Ook bezoek aan het zendings-terrein „Groothoek” in Natal.

Volledig verzorgd f 3.400,—.

Inlichtingen:

Eekhoornlaan 14, 6705 CH Wageningen,
tel. 08370-13931, b.g.g. 050-345880.

**OVERTUIGT U
ZOALS VELEN VOOR U !!!**

Voor al uw

handels- en familiedrukwerk - boeken en folders

is uw adres

DRUKKERIJ „STEENBERGEN”

Nooitgedacht 3 — 3701 AL Zeist

Opbouw-uitgaven

Door het invullen en opsturen van onderstaande bestelbon kunt u verschillende door „Opbouw” uitgegeven en binnenkort uit te geven brochures bestellen. Alle prijzen zijn exclusief portokosten! De ingevulde bon kunt u in een open envelop zonder postzegel sturen naar:

**Administratie Opbouw,
Antwoordnummer 38, 3940 ZD Leersum.**

Tegelijk met de toezending van de bestelde uitgaven ontvangt u een accept-girokaart met daarop het verschuldigde bedrag vermeld.

Gaarna ontvang ik:

- ex. Prof. C. Veenhof, Jona (Hulp bij Bijbelstudie) à f 1,50
- ex. Drs. H. de Jong, Ongehuwd samenwonen à f 2,60
- ex. Prof. Dr. B. Goudzwaard, Drs. H. de Jong en Prof. Dr. Ir. E. Schuurman, Het kernwapenvraagstuk (48 pag.) à f 2,50
- ex. Ds. M. R. van den Berg, Jeremia (Hulp bij Bijbelstudie) (plm. 194 pag., gebonden uitgave) à f 10,—

Naam:

Adres:

Woonplaats (postcode)

Handtekening:

Van „Jona” nog een beperkt aantal aanwezig.

P.M.T.'s in Nederland en Duitsland. Evenals in het mil. tehuis in Tel Aviv, dat samen met de Centrale voor Katholieke militaire Tehuizen wordt geëxploiteerd voor de Nederlandse militairen in Libanon, die in Israël hun verlof doorbrengen. In 1981 gaat weer de fam. Van der Pijl namens Pro Rege daar de honneurs waarnemen.

Gastvrijheid en verantwoorde recreatie bieden in het P.M.T. blijft ook in veranderende omstandigheden een opdracht. Waarbij wij graag onderstrepen, dat wij uw belangstelling en medeleven niet kunnen missen.

Nadere informatie omtrent lidmaatschap enz.: Centraal Bureau Kon. Ned. Mil. Bond Pro Rege, Nieuwe Gracht 90, 3512 LW Utrecht, tel. 030-333511, giro 127891.

ZWITSERLAND

Ons chalet in Wolfhalden (Kt. Appenzell) is in a.s. zomer en herfst nog af en toe te huur.

Gelegen op 800 m. — Uitzicht Bodensee. Max. 6 personen.

Inl. C. v. d. Meer - tel. 09 - 41 64 67 1234

Heer, 52 jaar,

**zoekt kennismaking
met gelovige vrouw**
van ± 45-55 jaar.

Brieven onder nr. 6-3 bureau Opbouw,
3701 AL Zeist.

Ook U heeft

zo nu en dan behoefte aan ontspanning.
**EVANGELISCHE CAMPING
„T BELOOFDE LAND”**
is zo'n plekje waar U zowel geestelijk als lichamelijk tot rust kunt komen.

Vraag folder.

Bosweg 17, 3781 NG Voorthuizen
Telefoon 03429-2942.

**Vriendelijk verzoek om uw
ADVERTENTIES
SCHRIFTELIJK
OP TE GEVEN !!!**

Uiterlijk dinsdagmorgen, 10 uur, dient de tekst in ons bezit te zijn. Foto's en tekenwerk voor het maken van cliché's dienen 1 week voor de plaatsingsdatum ter drukkerij te zijn.